

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Šiuolaikinio rašytojo misija

Kas yra rašytojas šiandien? Ir kam jis reikalingas? Egzistuoja visokių rašytojų porūšių – visai kaip gamtoje, tik niekas dar jų nesuklasifikavo, o manding reikėtų. Ir tada galėtume atskirti stuburinių nuo bestuburio, nariuotakojį – nuo voragyvio, šiltakraujį – nuo šaltakraujio.

Yra rašytojų, itin jautrių skausmui. Ne kitų, žinoma, o savo. Tardami žodžius „kūrybinė kančia“, skausmingai perkreipia žandikaulius. Iš to atpažinsite sąžiningą plunksnos darbininką. Jeigu netyčia išvystumėte besikvatojantį, būkite atsargūs – tai veikiausiai iškrypėlis arba maniakas. Su tokiu geriau neturėti reikalų, o jo knygų neskaityti. Nekalbu jau apie autografus.

Kiti nuolat kalba apie „aukštesnį gyvenimą“. Tai reiškia ne ką kita, o tai, kad rašytojas gyvena daugiabutyje ir nuolat važinėja liftu. Viena įkūni rašytoja, matyt, bus pamiršusi paspausti aukšto mygtuką, tai nulėkė bene iki žvaigždžių. Nė kiek tuo nesistebiu – ji visada girdavosi, kad jos šaknys ne Lietuvoj, o Kentauro Alfoj.

Egzistuoja rašytojų porūšis, kurių svarbiausias užsiėmimas – sielotis dėl to, kas nuo jų nepriklauso. Pavyzdžiui, bėgantis laikas – o kodėl jis bėga, užuot stovėjęs vietoje. Juk visi dvasingi dalykai – nepajudina mi kaip bazaltas.

Pavyzdžiui, medžiai. Retėjantys miškai – akivaizdus girininkų ir urėdijų dvasingumo trūkumas, o baldų pramonė – šėtono pramanas. Kam sėdėti ant kėdės, jei gali ant kelmo. Kaip gerai buvo XIII amžiuje – miškai tankūs kaip valkatos kaltūnas. Tokie miškai – tikras išsigelbėjimas nuo globalizacijos, kryžiuočiai juose įstrigtų kaip utelės šukose, visi žemės ir požemio turtai būtų apsaugoti nuo hidraulinio išdraskymo, gentis laiminga kūrėtų lauželius, o rašytojas būtų krivių krivaitis arba vaidila, apdainuojantis šviesią lietuvių pagonybę.

Dar yra rašytojų, sielvartingai raudančių dėl nykstančios kalbos. Na, bet kodėl tuo reikėtų stebėtis, jeigu retėja miškai, nyksta krūmai, traukiasi pilkųjų meškučių populiacija ir rudmėsių jau beveik nepasitaiko?.. Žodžiams, matyt, irgi atėjo laikas. Kam reikalinga kalba, jeigu žmogus suvartoja daugybę žodžių, o nieko nepasako?.. Politikai prieštarau – jie šauks, kad žodžiai reikalingi žmogiškumui pabrėžti, bet kas gi jais patikės, jie jau seniai gyvena kitose planetose ir su žmonėmis nieko bendro nebeturi.

Bet pati baisiausia yra toji rašytojų rūšis, kuri manosi atliekanti misiją. Prieš kelis šimtmečius, ištarus rūstų žodį „misija“, iškart būdavo aišku, kad reiks važiuoti į Afriką arba į Indiją laukinių šviesti. Dabar misionierių laukia Marsas ir Mėnulis. Ir nors laukinių ten nematyti, bet ką žinai, gal po nežemišku gruntu, kurį laboratorijose džiaugdamiesi krapšto profesorai, yra ne tik neprotingų bakterijų, bet ir kitų gyvybės formų, kurios nenori būti apšviestos?

Gal jos, tos formos, tyčia slepiasi, gal nė apie nūdienius literatūros projektus ir inovacijas nėra girdėjusios? Jokio joms pasigailėjimo – jos turi tai sužinoti. Tai šventa rašytojo misija.

Bet dar negirdėjau, kad nors vienas rašytojas būtų pasisiūlęs skristi į Marsą. Ir tai mane guodžia.

Renata Šerelytė

Algimanto Kezio nuotr.

POETUI

*Kaip saulė gėstančiame kosmose,
Pajuodusių žvaigždžių pavėsy, –
Taip tu palikusiuose posmuose
Ramus ir vienišas stovėsi.*

*Planetos painiosis voratinkly,
Prieš mirtį zyzdamos kaip musės,
Ir tu, kurs amžinybe netiki,
Ir tavo veikalas, uždusęs,
Išsals leduos.*

Henrikas Radauskas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Šiuolaikinio rašytojo misija • **2-as psl. Violeta Rutkauskienė.** Knyga Lietuvos žvalgybos ir saugumo pareigūnų atminimui pagerbti (3) • **3-as psl. Žydrone Kolevinskienė.** Nedingsta paliktas džiaugsmas. Vitalijos Bogutaitės kūryba • **4-as psl. Aldona Žemaitytė-Petrauskienė.** Monumentali išeivijos istorija • **5-as psl. Algis Vaškevičius.** Knygos pristatyme Kaune – ir padėkos, ir ašaros, ir apdovanojimas • **6-as psl. Astrida Petraitytė.** Manoji niša Kultūros naktyje • **7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** Kai velnias akmenį nešė ir pametė • **8-as psl. Kultūros kronika/Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Obelynės parko įdomybės

Kitame numeryje: Viktoras Nakas. Lietuvos laisvės byla JAV Nepriklausomybės išvakarėse • **A. Vaičiuliaičio ir A. Petriko premijų įteikimas**

Knyga Lietuvos žvalgybos ir saugumo pareigūnų atminimui pagerbti (3)

Violeta Rutkauskienė

Tęsinys. Pradžia 2018 m. birželio 16 d. „Kultūroje“

Žudomi be kaltinimų, teismo nuosprendžių

Netrukus buvo pradėti ir kitų Lietuvos saugumo tarnautojų areštai. 1940 m. birželio 21 d. VSD budėtojas, jaunas valdininkas Antanas Valinčius suėmė jau pensijoje esantį, buvusį VSD skyriaus kovai su komunistų partija viršininką Povilą Lašą-Spiridonovą. Tą pačią dieną buvo suimtas VSD Marijampolės apygardos viršininko padėjėjas V. Augustaitis. 1940 m. liepos 11 d. taip pat vieni pirmųjų buvo suimti VSD slaptieji bendradarbiai Izraelis – Merchelis ir Melachas Raudanskiai. Jie mirė tremtyje, sovietų lageriuose.

Tremtyje ir sovietų kalėjimuose panašūs likimai laukė daugelio VSD tarnautojų – J. Šabano, Z. Starkaus, J. Laskauskio V. Milašiaus, L. Urniežiaus ir daugelio kitų. Mirties baismės, nuosprendžiai Lietuvos žvalgybos ir saugumo aukštiesiems pareigūnams buvo vykdomi daugelyje jų įkalinimo vietų – Sverdlovske, Norilske ir kitur, net nepateikus kaltinimų, be teismų nuosprendžių. Lageriuose ir kalėjimuose įkalinti Lietuvos pareigūnai buvo naikinami ne tik šaudant. Jie mirė nuo kankinimų, sunkių gyvenimo sąlygų, bado, šalčio, nepakeliamo sekinančio darbo.

Enkavedistai nevengė ir didesnių masinių sudoravimų. 14 lietuvių kalinių, tarp kurių buvo ir Lietuvos žvalgybos ir saugumo tarnautojų, ištiko panašus likimas kaip ir lenkų karininkus Katynėje. 1941 m. birželio 26 d. Polocko rajone netoli Bigosovo geležinkelio stoties buvo sušaudyta visa grupė lietuvių kalinių mirtininkų, vežamų iš Kauno NKVD kalėjimo Nr. 1. Pagal NKVD pareigūno Eusiejaus Rozausko paruoštą aktą nuosprendžio vykdyme dalyvaujant enkavedistams drg. Tumakovui, E. Rozauskui, jo pavaduotojui Ūsui ir Dmitrijevui, bausmė įvykdyta 15-ai lietuvių. Pažymėtina, kad Bigosove nužudytų žmonių mirties aplinkybes Nepriklausomos LR VSD pareigūnai išsiaiškino tik 1998 metais. Naujajame knygos leidinyje publikuojamas ir enkavedisto Eusiejaus Rozausko surašytas mirties bausmės įvykdymo prie Bigosovo aktas (p. 226).

Visuomenei kiek plačiau žinomas ir spaudoje aprašytas įvykis Červenėje, kai grupei lietuvių pavyko išsigelbėti per vykdytą masišką kalinių sušaudymą. Šio įvykio centre buvo ir VSD aukštas pareigūnas Povilas Lašas-Spiridonovas. Stebuklingai likęs gyvas ir išsigelbėjęs, grįžęs į Lietuvą, jau karo metais paliko NKVD vykdyto teroro pasakojimus ir savo prisiminimus. Tik iš šių karo laikmetyje paliktų P. Lašo prisiminimų sužinota ir apie VSD aukšto pareigūno Jono Kazlauskio tragišką likimą.

Atrodytų, kad sovietai šaltai ir žiauriausiai būdais naikino ne tik Lietuvą saugojusių institucijų pareigūnus, tarnautojus, bet ir jų šeimas ar netgi gimines. Čia sovietų represinės struktūros tikrai vykdė genocidą. Lietuvos saugumo tarnautojų šeimų nariai buvo naikinami, luošinami, tremiami į Sibiro lagerius be jokio pasigailėjimo, aiškiai siekiant išnaikinti visus iki vieno, kad neliktų jokių palikuonių, galinčių ką nors atminti ar priminti, liudyti.

Suimtųjų turto ir nuosavybės konfiskavimas

1940 m. liepos 25 d. buvo paskelbtas M. Gedvilo įsakymas, o po to sekė LKP sekretoriaus Iciko Meskupo, M. Gedvilo ir valstybės saugumo liaudies komisaro P. Gladkovo išplatinta instrukcija apie suimtųjų turto konfiskavimą. Šis įsakymas turėjo paliesti ne tik suimtuosius ar pasitraukusius į Vakarus VSD pareigūnus, bet ir jų šeimas. Į gatvę išmesti buvo įsakymu visų pabėgusių pareigūnų šeimas, o jų butus su visu turtu užantspauduoti. Taip pat įsakymu užantspauduoti ir visų suimtųjų saugumo pareigūnų butus, šeimai paliekant teisę gyventi tik virtuvėje. Suimtųjų šeimoms nariams leista pasilikti tik būtinausius daiktus, o pabėgusiųjų

šeimas išmesti į gatvę „kaip stovi“.

Taip atlaisvintuose butuose ir suimtųjų namuose vėliau buvo apgyvendinti čekistai ir sovietinio aparato darbuotojai. Sovietų saugumo komisariatai, eiliniai saugumiečiai, milicininkai, sovietiniai aktyvistai ir kolaborantai nepraleido progos prisigrobtį svetimo turto. Tai puikiai vyko per kratas, susirenkant geriausius suimamų ir tremtin siunčiamų žmonių vertingus daiktus, drabužius, pinigus, brangenybes. Kas likdavo, aprašius perduodavo vykdomybių komitetams, kurie išdalindavo ar išparduodavo įkalintų žmonių turtą. Taigi ne vienas brangus vertingas daiktelis ar buities gyvenimo inventorių nusėdo enkavedistų kišenėse ir jų šeimų butyje.

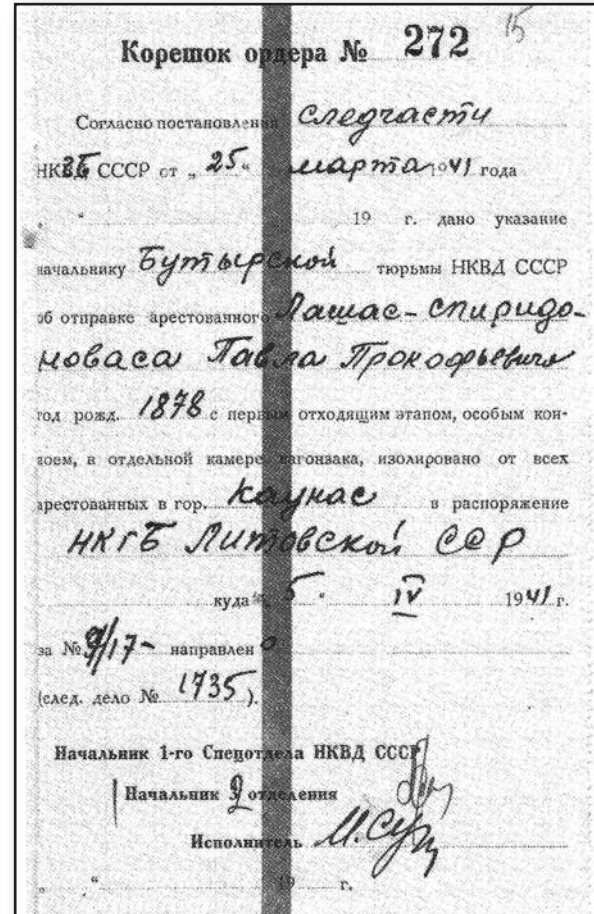
Pirmą kartą plačiau apie budelius

Galbūt pirmą kartą kiek išsamiau šioje knygoje aprašyti ir sovietiniai budeliai, kankintojai, jų parankiniai bei valstybės išdavikai, suvaidinę lemiamą vaidmenį, naikinat Lietuvos saugumo tarnybą ir jos tarnautojus. Knygoje atskleidžiama, kad VSD viršininką A. Povilaitį tardė Sevelijus Zimanas (sovietinio partizano, komunisto Henriko Zimano brolis – aut. papild.) ir Matas Krygeris, kitas – D. Todesas, Gorodkovas. Povilą Lašą-Spiridonovą-Eusiejus Rozauskas, vėliau ilgus metus Tarybų Lietuvoje vadovavęs Lietuvos archyvams stalininis budelis, Sajūdžio laikais skubiai pasprukęs į Maskvą, vėliau priglaustas Izraelyje, ir dar kažkoks žydų kilmės tardytojas, atvykęs iš Maskvos. Išvežus į Maskvą P. Lašą tardė net 6 tardytojai, užkietėję stalinistai, tarp jų – Kušnerevas, Poveleckis, kitų pavardžių jis neprisiminęs, o suėmus antrą kartą 1944 m. Vilniuje – MGB leitenantas Ubeiko, Kononova, Kozlov ir kiti (RV– papild.). Papildant galėtume paminėti dar ne vieną žinomą ar mažiau girdėtą budelio enkavedisto pavardę.

Plačiau papasakota apie Kaune egzekucijas vykdžiusius. 1940–1941 m. mirties nuosprendžius Kaune vykdė LSSR NKGB leitenantas A. Vilimas. Jis taip pat dalyvaudavo suimtųjų tardymuose, pasižymėjo žiaurumu. Speciali NKGB asmenų grupė buvo atsakinga už NKVD garaže nužudytų žmonių laidojimą. Čia dirbo patikimi komunistinio pagrindžio veikėjai Vladas Gudaitis, Mečislovas Krauskas, Vladas Matulevičius, Julius Timinskas. Šio specialaus išlaptinto baro Kauno Petrašiūnų kapinėse prižiūrėtoju paskirtas Vladas Martavičius. Pastarojo paskyrimą šioms pareigoms, matyt, nulėmė tai, jog jo sūnus Leonardas Martavičius dirbo LSSR NKGB ir buvo laikomas labai pavyzdingu darbuotoju... Kaliniai ir suimtieji Leonardą Martavičių apibūdino kaip žiaurų ir brutalų tardytoją. Netgi NKVD-MGB-KGB pareigūno Nachmano Dušanskio teigimu, saugumo pulkininkas L. Martavičius suimtiesiems taikė fizinio poveikio priemones, tardymo metu pats mušė, kankino suimtuosius. Jau net N. Dušanskis teigė, kad Martavičius buvęs nestabilios psichikos, sadistas.

Mūsų istorikų turimomis žiniomis Lietuvos saugumo darbuotojus Maskvos kalėjimuose tardė NKVD-NKGB tardytojai Sergejus Kušnerevas, Jefimas Lebinzonas, Anatolijus Rasybinskis, Leonidas Švarcmanas, Levas Vlodziimirskis, Borisas Rodosas. Maskvoje jiems vertėjauti specialiai iš Lietuvos pasiūsti vietiniai komunistai Feigelsonas ir Grigorijus Volfsonas.

L. Švarcmanas ir L. Vlodziimirskis priklausė svarbiausiam J. Stalino budelių būriui. L. Švarcmanas ir L. Vlodziimirskis buvo labai žiaurūs, patys kankino tardomuosius. B. Rodosas, ypatingai svarbių bylų tardytojas, buvo tikras sadistas. Nors buvo baigęs tik keturias klases, tačiau buvo SSRS vidaus reikalų akademijoje profesorius ir mokė būsimojus enkavedistus tardymo metodų. Vėliau L. Švarcmanas kaip „zionistų samoklininkas“ buvo suimtas 1951 m., B. Rodosas ir Vlodziimirskis teisti su Berija ir teismo sprendimu sušaudyti. Daugelis čia paminėtų budelių sulaukė atpildo, tiesa, kaip kuriems pavyko išvengti teisingumo įvertinimo, tačiau juos pasivijo istorijos teismas. Kad ir po ilgesnio laiko, atkasus jų juodus darbelius, jų vardais

SSRS NKVD nurodymas Butyrkų kalėjimo viršininkui buv. Lietuvos saugumo departamento agentūrinio skyriaus „Kovai su komunistų partija“ vedėjo Povilo Lašo-Spiridonovo tolesniam tardymui iš Maskvos į Kauną pervežti laikantis ypatingų saugumo reikalavimų atskirame vagonė, izoliuojant nuo kitų suimtųjų. 1941 m. kovo 25 d. (LYA)

įrašyti lietuvių tautos genocido vykdytojų juodojoje lentoje... Šioje knygoje plačiau aprašomi ir kitų budelių likimai.

Pagrindinis VSD „kurmis“ agentas K-3 – GPU ir NKVD veteranas

Agentas K-3 aktyviai dalyvavo inkorporuojant Lietuvą į SSRS, teikė žvalgybinę informaciją apie šalies politikų nuotaikas ir nuostatas, perduodavo žinias apie krašte veikusias kitų šalių pasiuntinybes. Dabartiniai Rusijos istorikai ir informacijos šaltiniai šį užverbuotą lietuvių agentą įvardija kaip GPU ir NKVD veteraną. Ilgą laiką apie jį nebuvo žinoma, tik sovietinės okupacijos išvakarėse Lietuvos saugumas gavo tikslesnių žinių apie viduje veikiančią komunistų agentą ir galėjo įvardinti viduje besiknūsį kurmį-išdaviką. Tyrimas buvo pradėtas, tačiau imtis baudžiamųjų priemonių nespėta dėl prasidėjusios okupacijos.

Kaip rašoma šioje knygoje, cituojant Lietuvos savanorį ir patyrusį Lietuvos kontržvalgybos pareigūną J. Demereckį – nuo pirmųjų sovietinės okupacijos dienų Nepriklausomos Lietuvos saugumiečiai įtarė, jog Saugumo departamente yra „kurmiai“, nes enkavedistai iškart skubiai užėmė tuos skyrius, kuriuose žinojo esant bendradarbių. Tai, kad enkavedistai, nemokėdami lietuvių kalbos, puikiai orientavosi situacijoje, leido daryti išvadą, jog sulaukta pagalbos iš užsislaptinusių saviškių.

Agentas K-3 niekam neįtariant ilgus metus užėmė aukštą pareigą policijoje, todėl apie lietuvių politinės policijos veiklą žinojo beveik viską. Šis agentas ne tik teikė sovietams išlaptintą informaciją, bet ir dalyvaudavo priešiškos Lietuvos Respublikai akcijose. Išdavė dešimtis slaptųjų agentų, perdavė svarbių VSD dokumentų kopijas, kontržvalgybos vadovų charakteristikas. Jis sovietams nuolat pranešdavo apie rengiamas provokacijas. Pats rezgė intrigas Saugumo policijoje, siekdamas nušalinti vieną ar kitą doresnį pareigūną, pakenkti jo reputacijai. Jo išdavysčių sąrašas ilgas. Kaip šioje knygoje rašoma, agentas K-3 netikėjo, kad Lietuva išsilaikys, todėl dirbo be skrupulų ir neatsisakydamas pinigų.

Tęsinys kitame numeryje

Nedingsta paliktas džiaugšmas

Žydronė Kolevinskienė

*Gimiau pavasari
Skaisčių balandžio dieną
vėjui lekiant
pro mano miegančias akis*

Taip poetiškai savo gyvenimo pradžią yra įrašiusi poetė Vitalija Bogutaitė (g. 1934 m.), penkių knygų autorė, gyvenanti Baltimorėje ir kasmet kartu su vyru literatūros kritiku Kęstučiu Kebliu aplankanti Lietuvą, pasidalinanti naujais poetiniais tekstais.

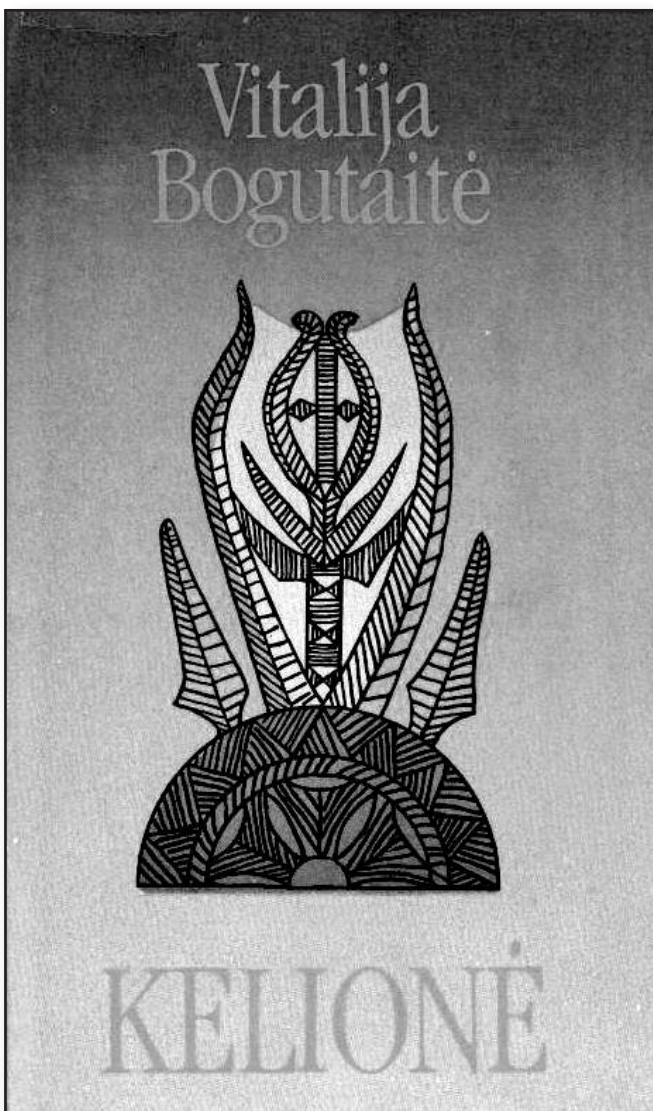
Jau pirmasis šios poetės eilėraščių rinkinys „Veidrodis jūros dugne“ (1960) ženklino tematikos ir formos naujumą, rodė savitą ir pakankamai ryškų šios poetės braižą. Antrasis rinkinys „Lietus ir laikas“ (1969) ir trečiasis „Po vasaros“ (1976) skleidžia dramatišką laiko dvasią, žmogaus vienišumą, atramos ieškant, remiantis į žemę, į tai, kas „neperžengiama, neišmatuojama, nepasiekiamo“ (eil. „Mano žemė“). Bet ta žemė – tai jau nebe žemininkų, tai jau bežemių, „augintinių“ „išdeginta žemė, išdegus erdvė“. Vėlesnės V. Bogutaitės knygos – bibliinių įvaizdžių persunkta „Kelionė“ (1989) ir meditatyvinio pobūdžio knyga „Apmąstymai arba pokalbis su savim“ (2000).

Vitalijos Bogutaitės kūrybą tyrinėję Algirdas Titus Antanaitis (knygoje „Egzodo literatūros rašytojai“), Marcelijus Martinaitis (įžanginis žodis Vitalijos Bogutaitės rinktinėje „Kelionė“, išleistoje jau Lietuvoje 1989 m.), Rimvydas Šilbajoris, Viktorija Daujotytė (knygoje „Parašyta moterų“) susieja Vitalijos Bogutaitės poetinį žodį su „bežemių“ karta, jos kūrybą simboliškai matydami kažkur tarp Algimanto Mackaus ir Liūnės Sutemos. Literatūrologų V. Bogutaitė dažniausiai įvardijama kaip Liūnės Sutemos tradicijos tęsėja: „Lietuvių lyrikoje paskutinis būdingas posūkis yra nauja poecių generacija. Šie žodžiai tinka mūsų lyrikai ir Lietuvoje, ir svetur, šiapus Atlanto naujausia lietuvių lyrikos metūge reikia laikyti tokias poetes kaip Vitalija Bogutaitė, Liūnė Sutema, Danguolė Sadūnaitė ir Jurgita Saulaitytė. Nors visų jų knygose jauti moters balsą ir išvalgumą, net ir tada, kai jos kliudo visuotinesnes ar metafizines plotmes, kiekviena iš jų atskleidė individualų pasaulį, savią žodį“ (Rimvydas Šilbajoris).

Manytina, kad Liūnės Sutemos vardas ir jos poezija buvo tam tikras kanonas greta buvusioms ir kūrusioms. Eglė Juodvalkė atsimeina pirmuosius vakarus jauniesiems Čikagos kūrėjams, vykusius būtent Liūnės Sutemos namuose, kur jie buvo paraginti atsinešti savo eilių. Poezijos vakaruose, vykusiuose visuomenininkės, mecenatės Marijos Remienės namuose, taip pat kartu su Liūne Sutema savo eiles skaitė ir Vitalija Bogutaitė. Pati V. Bogutaitė, paklausta apie įtakas, pokalbyje su Ričardu Pakalniškiu ištaria: „Tikrai negalėčiau pasakyti, kas darė įtaką mano kūrybai. Buvau gerai susipažinusi su Mackaus, Liūnės Sutemos poezija ir labai man ji patiko. Tikriausiai įtaką darė gyvenimas. Kuo labiau akiratis plėtėja, tuo plačiau atsiskleidžia nauji horizontai.“

Žinoma, kad atsiremiant į Liūnės Sutemos (o ir Algimanto Mackaus) autoritetą, į bandymus kalbėti savaip, vadinamųjų „augintinių“ poezija įkūnijo modernumo proveržius. Modernios sąmonės judesiai pirmiausia skleidžiasi formos lygmenyje: išsineriama iš eiliuoto ketureilio rėmų, dažna epinė stilstika liudijanti poecių vadavimąsi iš tarpukario lietuvių poezijos dainiškumo bei retorikos kanonų ir atliepanti avangardo literatūrų tendencijoms. Čia taip pat nerasime ir hiperbolizuotos jausminės egzaltacijos. Emocinis pradai, tiesa, stiprus, bet jis tekstuose reiškiasi vaizdais ir sodriomis vizijomis, kurios kuriamos realios ir pasakiškos, buitinės ir magiškos erdvės sampynomis, sutelkiančiomis tiek impresionistinei, tiek ekspresionistinei literatūros tradicijai artimas metaforas. Kaip modernumo išraišką, V. Bogutaitė išbando pasakojamojo eilėraščio ir haiku žanrą.

Svarbios esti tos modifikacijos, kurios ryškėjo turinio plotmėje, ir kuriomis reiškėsi poetinės są-

Poetė Vitalija Bogutaitė- Keblienė

monės originalumas ir savitumas. Kelio, kelionės leitmotyvas tampa pagrindiniu, sujungiančiu visą autorės kūrybą: „Atiduočiau viską ir likčiau klajūne“ („Veidrodis jūros dugne“, 1960).

Poezijos pasaulis užpildytas išdžiūvusios žemės, dykumos, badmečio metaforomis, kupinas veidrodžio šukių, sklindinas sušalusio, sustingusio vandens, tai veidrodinis pasaulis:

Išeisiu vėl į dykumas.

Šiurkščiomis rankomis žarstysiu

Karštą smėlį,

Priglausiu galvą prie tylios

Kopos.

Klausysiu, gal po žemėmis šaltinis

Šaltinis šnara.

Vitalijos Bogutaitės poezija tarsi atsišaukiama į liaudies dainas, į tautosaką, pakartojama Žilvino ir Eglės variacija, išnyra atplaukianti kraujo puta.

Išaugau, motin, batelius.

Išaugau, motinėle, rūbus.

Suk, suk kuodelį,

verpk, verpk linelį –

Žaltį kamuolėlin.

Ir atšnyptė, atlingavo

devyngalvė minia.

Oi, Egle, Eglužėle

tokia tavo dalia? („Po vasaros“, 1976).

Vitalijos Bogutaitės kūrybai svarbi laiko slinktis, pasireiškianti vandens, kelionės pasikartojančiais motyvais. Pirmąją Vitalijos Bogutaitės eilėraščių knygą „Veidrodis jūros dugne“ semantines linijas įvardinčiau kaip itin „vandeningas“ ir mistiškas. Šios rinktinės dominantės užkuoduotos ir pačiame pavadinime: veidrodis; jūra; dugnas; vanduo; sala; vandenynas; krantai; sūrus ir tirštas prakaitas; ruduo lietingas; pelkynai; čia girdoma vandeniu ir vynu; geriamas vakaro nektaras; dingę laivai; „klausomasi kaip po žemėmis šaltinis šnara“; lietingame ežere maudosi žvaigždės; viską nuplauna debesys, prinokę lietumi, čia „subėga valandos kaip upės amžinybėn“. Tokioje vandeningoje terpėje iškyla viduramžių vaiduokliai, Coleridge'o herojai, prisidengę šešėliais, apgaubti mėnulio šviesos. Vanduo, vandens tėkmė susijusi pirmiausia su kelione. Vitalijos Bogutaitės eilėraščių lyrinis subjektas keliauja ir stebi, fiksuoja pasaulį, trumpam stabtelėdamas. Poetinėje erdvėje išeinama, keliaujama, trumpai stabtelint, apsidairant, paviešint ir vėl išeinama:

Ištroškusi gentis

neranda vietos kapams.

Pavargusi gentis

ieško nakvynės.

Keliaujama ieškant ir nerandant.

Antrasis Vitalijos Bogutaitės poezijos rinkinys „Lietus ir laikas“ (1969) prisodrintas bibliinių aliuzijų – 40 dienų kelionė po dykumą, keliavimas į Pažadėtąją žemę, plaunamos žaizdotos kojos, laiminama – kurias keičia, pildo tautosakiniai motyvai, lietuvių liaudies dainų parafrazės. Kaip buvo minėta, nemažai tekstų labai įdomiai varijuojama Eglės žalčių karalienės tema, pasirodo ir kitų egzotiškų, Rytų kultūrų atspindžiai.

Trečiojoje knygoje „Po vasaros“ (1976) aptinkame nuorodas į Čiurlionio, Servanteso kūrybą, vėl iškyla Elioto „bevaisės žemės“ leitmotyvas. Čia fiksuojami ir bibliiniai motyvai: „Padalinta žuvis. Dalinama duona“.

Galima pastebėti, kad kai kurie įvaizdžiai, motyvai tampa intertekstais ir keliauja iš vieno rinkinio į rinkinį. Pavyzdžiui, iš rinkinio „Kelionė“ (1989):

Paėmęs veidrodį, skandink į jūros dugną,

Lai šaltos bangos apkabina –

Jis vertas tos baismės.

Tegul vanduo jam skruostus vilgo

Ir žuvys nardydamas

Save mato,

Kaip aš save mačiau. (eil. „Veidrodis“)

Nuskendusio, skandinamo į jūros dugną veidrodžio motyvas pasikartoja ne viename skirtingų rinkinių eilėraštyje (plg. rinkinio „Veidrodis jūros dugne“ pavadinimas).

Nukelta į 7 psl.

Monumentali išeivijos istorija

Knygos pristatymo Vilniuje akimirka. Iš kairės: Marijus Gudynas, Vytautas Juozapaitis, Marija Remienė, Renata Šerelytė, Ramūnas Kondratas.

Aldona Žemaitytė-Petrauskienė

Kaip ir kiekvieną vasarą, Lietuvą – savo ir mūsų visų Tėvynę – aplanko žinoma Amerikos lietuvių veikėja Marija Remienė, padariusi itin daug gerų darbų Lietuvai. Šią vasarą ji sutelkė visus, kuriems rūpi Lietuvos ir jos „antrininkės“ – Amerikos lietuvių „Lietuvos“ ryšiai, darbai, darba... Sutelkė, išleisdama daugiau kaip 500 puslapių knygą „JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais“ (Vilnius, 2018 m.). Visas šimtmetis įvykių, žmonių prisiminimų suguldytas į daugiau kaip 500 puslapių, didelio formato, gražiai apipavidalintą leidinį.

Šios knygos sudarytojas, prof. Juozas Skirius ne kartą lankėsi JAV lietuvių telkiniuose, rinko medžiagą bibliotekose, kad aprėptų viso šimtmečio epochą. Milžiniškas darbas ir neįkainojamas pasiaukojimas... Jam talkino rūpestingoji knygos redaktorė Audronė Škiudaitė.

Įrašas leidinio pradžioje skamba labai prasmingai: „Knygą skiriu užsienio lietuviams, kurie neužmiršo savo senosios tėvynės ir savo nesavanaudišku darbu, aukomis rėmė Lietuvą, jos gyventojus“. Daugelis knygų rėmėjų jau iškeliavę Anapus ir iš dangiškųjų aukštybių gal šypsodamiesi stebi mus, dėmesingai verčiančius knygos puslapius, kuriuose faktai ir tikrai faktai, atskleidžiantys antrosios išeivijos bangos išeivius. *Antroji banga* – taip įprasta vadinti pabėgėlius nuo Lietuvą pokaryje užplū-

dučio sovietinio teroro, kai Lietuvos partizanai buvo išžudyti, Sibiro kalėjimuose supūdyti, miškuose padėjo savo galvas, beviltiškai kovodami už Lietuvos laisvę... O gyvuliniuose vagonuose į atšiaurųjį Sibirą buvo ištremti geriausi Lietuvos žmonės – mokslininkai, ūkininkai, mokytojai ir t. t.

Taigi prof. Skirius knyga yra istorinė, pažintinė, skrupulingai pristatanti tuos išeivius, kurie garsino pasauliui apie bolševikinę priespaudą, įsigalėjusią okupuotoje Lietuvoje. Ak, kaip anais sovietiniais laikais būdavo gaudomos per baisius trukdžius prasiskverbiančios žinios iš laisvojo pasaulio. „Amerikos balsas kalba į Lietuvą“ – tai buvo paguoda, kad mes nesam vieni vieni...

Knygos pristatyme dalyvavo ir savo prisiminimais dalijosi jos sumanytoja Marija Remienė, buvusi „Draugo“ fondo pirmininkė, Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatė. Jai talkino šio renginio vedėja, rašytoja Renata Šerelytė, kviesdama pasidalyti mintimis apie knygą. O dalijosi tomis mintimis pats jos autorius prof. J. Skirius, URM Užsienio lietuvių departamento direktorius Marijus Gudynas, dr. Ramūnas Kondratas, istorikas prof. Egidijus Aleksandravičius, knygos redaktorė Audronė Škiudaitė, Seimo narys, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Vytautas Juozapaitis. Tarp pasi-

Knygos autorius profesorius Juozas Skirius pasirašinėja autografus

Įdėmūs vakaro klausytojai.

sakymų mielai ir jaukiai skambėjo solistės prof. Astos Krikščiūnaitės lietuviškos dainos, akompanuojant pianistei Audronei Kisieliūtei.

Klausytojai vos besutilpo gražioje Vilniaus paveikslų galerijos didžiojoje salėje. Pasibaigus programai, būriu apstoję šio vakaro žvaigždę Mariją Remienę, prašydami autografų, linkėdami sveikatos ir visokeriopo gėrio. O knyga nepigiai atsiėjo, greb. Marija turėjo panaudoti visus savo išminties ir oratorinius išteklius, rinkdama jai lėšas. Tuo labiau kad dabartinė, naujausioji, atvykėlių karta, vadinamieji „tarybukai“, labiau domisi savo gerove negu intelektualiniais, pažintiniais lietuvių Amerikoje lobiais...

Ši knyga yra rašytinis monumentas, skirtas išeivijos lietuviams, pokario bėgliams iš sovietinio pragaro, kad galėtų pasauliui liudyti tai, ką matė, patyrė, išgyveno jie patys ir likusieji jų broliai ir seserys šiapus „geležinės uždangos“. Tos kartos išeivija nusipelnė garbės sugulti į monumentaliosios knygos puslapius. □

Knygos pristatyme Kaune – ir padėkos, ir ašaros, ir apdovanojimas

Renginyje skambėjo ir kanklių muzika.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Algis Vaškevičius

Gausus būrys klausytojų susirinko į naujosios knygos „JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais“ pristatymą Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje. Jos direktorė, sveikindama svečius, itin pasidžiaugė, kad knygos sumanytojos, ilgametės „Draugo“ fondo vadovės Marijos Remienės dėka kambarį, kuriame vyko renginys, puošia Maironio portretas, atkeliavęs prieš kelerius metus į muziejų iš „Draugo“ redakcijos Čikagoje.

„Turime puikią, labai reikalingą, labai didelės apimties ir labai vertingą knygą. Joje minimas ir mūsų muziejus, čia sukaupti išeivijos archyvai, kurių nemažą dalį parvežė muziejaus darbuotoja Virginija Paplauskienė. Labai malonu, kad su mumis yra ir gerb. Marija, visą savo gyvenimą dirbusi Lietuvai“, – sakė muziejaus direktorė.

M. Remienės žodis buvo ištis jaudinantis. Tas jaudulys viešniai lydėjo viso renginio metu, ir ne kartą jos akyse suspindėdavo ašaros. Ji paaiškino, kad kalbėti apie Lietuvą iš jaudulio sunku, nes jos labai ištis dirbta daug metų.

„Man labai malonu čia matyti arkivyskupą Sigitą Tamkevičių, taip pat su mumis kartu atvykusį buvusį Lietuvos generalinį konsulą Mariją Gudyną, dabar dirbantį Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje. Jis pažadėjo, kad 100 egzempliorių Lietuvoje išleistos mūsų knygos ministerijos dėka pasieks Ameriką“, – sakė viešnia.

Ji pasidalijo savo vaikystės ir jaunystės išpuščiais, papasakojo, kaip ne savo noru atsidūrė Amerikoje, kaip nuo pat pradžių aktyviai įsitraukė į lietuvišką veiklą. Kai prieš kelerius metus imta galvoti, kaip pažymėti artėjantį Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 100-metį, M. Remienė sumanė, jog reikalinga knyga, kuri atspindėtų Amerikos lietuvių darbus, jų indėlį Lietuvai. Teko imtis lėšų rinkimo ir įkalbinėti jau iš anksčiau pažįstamą Amerikos lietuvių istorijos tyrėją, Lietuvos edukologijos universiteto profesorių Juozą Skirius imtis tokio darbo.

„Išeivijos veikla domiuosi nuo 1983 metų. 2014 metais gavęs ponios Marijos pasiūlymą rašyti tokį darbą, sutikau ne iš karto, nes supratau, koks tai didelis uždavinys. Pusę metų mažiau, dėliojau galvoje būsimos knygos sudėtinį planą, ir dabar, kai knyga jau išėjo, net netikiu, kad pavyko ją parašyti“, – sakė profesorius.

Jis dėkojo knygos recenzentams ir visiems, kurie padėjo rašyti šį daugiau kaip 500 puslapių veikalą, tiems, kurie konsultavo, siuntė nuotraukas, noriai dalijosi patarimais ir pastabomis. Nemažai nuotraukų knygoje skelbiama pirmą kartą Lietuvoje, daug jų iš „Draugo“ fondo, o bendras knygoje spausdinamų nuotraukų skaičius siekia 400 vienetų.

Profesorius pabrėžė, kad naujoji jo knyga nėra Amerikos lietuvių istorija – tai tik tos istorijos viena veiklos sritis, apimanti paramą Lietuvai. Jis pri-

siminė ir New Yorke 2015 metais iš gerai žinomo meno ir literatūros tyrinėtojo, daktaro Stasio Goštauto išgirstus žodžius – sužinojęs, kokią knygą profesorius ėmėsi rašyti, S. Goštautas iš karto pastebėjo, kad autorius sulauks kritikos dėl tų, kurie nepateko į knygą bei iš tų, kurie ten savęs nesuras. „Aš vertinu visas pastabas. Žinoma, visko aprėpti neįmanoma ir gal ateityje kas nors pratęs ar papildys mano darbą“, – sakė LEU profesorius.

Apie didelę knygos išliekamąją vertę renginyje kalbėjo ir vienas jos recenzentų, prieš dešimtmetį iš Amerikos į Lietuvą gyventi grįžęs humanitarinių mokslų daktaras Ramūnas Kondratas. Pasak jo, sunkiausia knygos autoriui buvo atspindėti 1998–2018 metų laikotarpį, nes apie jo metu teiktą paramą Lietuvai iš už Atlanto nebuvo jokių studijų ar tyrimų, tad pačiam teko viską sisteminti ir atrinkinėti.

„Lietuvoje žmonės vis dar mažai žino, kiek daug padarė Amerikos lietuviai, kokių iniciatyvų jie ėmėsi. Svarbu, kad knyga pasiektų bibliotekas, mokyklas, savivaldybes, kad ta informacija kuo plačiau pasklistų. Būtų gerai, kad ateityje atsirastų ir jos versija anglų kalba, nes daug išeivių Amerikoje vaikų ir anūkų lietuviškai jau nekalba“, – sakė jis.

M. Gudynas džiaugėsi, kad šie jubiliejiniai metai Lietuvai ištis ypatingi, kad pagaliau turime Vasario 16-osios akto originalą, bet apie diasporos vaidmenį žinoma per mažai, istorijos vadovėliuose tam irgi skiriama nedaug dėmesio. Ši knyga – tai paminklas tai išeivijai, kuri tikrai labai daug prisidėjo, kad Lietuvos valstybė šiandien būtų tokia, kokia yra. Iš Amerikos į Lietuvą plaukė milijonai dolerių paramai, lietuviai Amerikoje surinko milijoną parašų, kad ši šalis pripažintų Lietuvos nepriklausomybę, nors ten milijono lietuvių tikrai nebuvo.

Amerikoje net buvo suformuotas savanorių būrys, pasirengęs vykti į Lietuvą ir ginti jos nepriklausomybę, bet vietos valdžia tuos vyrus nuginklavo ir jie neišvyko. Daug lietuvių gyvena Airijoje, Didžiojoje Britanijoje, Ispanijoje, Norvegijoje, Rusijoje, kitose šalyse – apie jų darbus gimtinei taip pat reikėtų daugiau rašyti“, – sakė dabar ministerijoje Užsienio lietuvių departamento direktoriumi dirbantis buvęs konsulas.

Savoprisiminiais renginyje pasidalijo ir ar-

kivyskupas S. Tamkevičius, kalbėjęs apie tai, kaip išeivija prisidėjo prie jo ir bendražygių pogrindyje 1972–1989 metais leistos „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ platinimo.

„Savo laiku išeivija atliko milžinišką darbą, kai 17 metų platino šį leidinį po visą pasaulį, rūpinosi jo vertimu į anglų, ispanų, prancūzų, vokiečių kalbas – tokiu būdu pasaulis galėjo sužinoti tikrą tiesą apie tai, kas vyko okupuotoje Lietuvoje. Reikalinga buvo ir materialinė parama, tačiau ir be jos būtume išgyvenę – mums svarbiausia buvo tiesos žodis.“

Leidinyje būtų likęs tik „paukščiuko cytelėjimu“, jei ne užsienio lietuviai, kurie padarė tą balsą girdimu. Kai išleidome pirmąjį „Kronikos“ numerį, nežinojau, kam jį siųsti į Ameriką, bet turėjau „Draugo“ laikraščio adresą, ir juo pasiūniau. Po to atsirado Lietuvių informacijos centras ir jau buvo lengviau leidinį platinti“, – prisiminė arkivyskupas.

Žinoma Lietuvos aktorė, skaitovė Virginija Kochanskytė prisiminė, kaip prieš dvidešimt metų sulaukė skambučio iš M. Remienės su pasiūlymu parengti programą artėjančiam „Tautinės giesmės“ 100-mečiui ir Vinco Kudirkos 140-osios gimimo metinėms. Tokia programa buvo parengta, ir atlikėjai pusantr mėnesio ją rodė Amerikos ir Kanados lietuviams, apvažiavo daugybę vietovių, sutiko daug žmonių. Ta programa iki šiol rodoma Lietuvoje, su ja aplankyta daugybė mokyklų, kultūros namų, miestų ir miestelių.

„Esu dėkinga gerb. Marijai už Tėvynės meilės pamokas – pusantr mėnesio keliaudama patyriau, sužinojau, kiek daug gero yra padarę ir daro lietuviai, Antrojo pasaulinio karo negandų nublokšti anapus Atlanto. M. Remienės iniciatyva išleista knyga „JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais“ – nuostabus lietuvių meilės gimtajam kraštui liudijimas. Šią knygą reiktų plačiai paskleisti lie-

M. Remienė apdovanota Lietuvos 100-mečio medaliu

tuvių bendruomenėse visame pasaulyje. Antrą pilietybę galėtų užsitarnauti tik tas lietuvis, kuris dirbs Lietuvai taip, kaip dirbo visą savo gyvenimą JAV krašto lietuviai, kurių darbai surašyti toje knygoje“, – sakė aktorė.

Tikrą staigmeną renginyje M. Remienei padarė Lietuvos šaulių sąjungos atstovai. Šios sąjungos V. Putvinskio-Pūtvio klubo prezidentas Stasys Ignatavičius papasakojo, kad viešnia yra ir aktyvi šaulių sąjungos rėmėja, prisidedanti prie Lietuvos partizanų atminimo įamžinimo. Ji parėmė ir partizanų Prisikėlimo apygardos bunkerio Ariogaloje bei link jo vedančio pažintinio tako sutvarkymo darbus. Už paramą šauliams M. Remienei renginyje Kaune įteiktas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 100-mečio medalis. Jį M. Remienei įteikė S. Ignatavičius ir Ariogalos 209 šaulių kuopos vadas Andrius Bautronis, dėkojęs už paramą ir meilę Lietuvai.

Renginyje buvo ir daugiau padėkos žodžių, vasariškų gėlių puokščių, autografų bei bendrų nuotraukų. Susirinkusieji sakė esantys labai laimingi, kad jubiliejiniai Lietuvai metais pasirodė toks leidinys ir jie turėjo progos vėl pamatyti savo gyvenimą Lietuvai atidavusią viešnią iš Čikagos M. Remienę bei sužinoti, kiek daug dėl savo tėvynės padarė ir tebedaro po pasaulį pasklidę lietuviai. □

Manoji niša Kultūros naktyje

Choras „Aidija“ M. K. Čiurlionio namuose

Astrida Petraitytė

Patinka man įvairios kultūrinės dienos ir naktys – kai pažyra daugybė renginių, miestas pagyvėja, gyventojams (ypač jaunimui) suplūduš į gatves, šmirinėjant iš vieno objekto į kitą. Ypač žavi birželį nutinkanti „Kultūros naktis“ – būtent vakare ir jau visai naktį vyksmo prisipildančios įvairios erdvės, ir uždaros (muziejai), ir atviros (aikštės).

Šįkart birželio 15-osios renginių buvo itin gausu, kuo įvairiausių; programa numatyta iki – jau 16-osios – antros valandos. Tikrai neketinau rinktis nei futbolo Katedros aikštėje, nei tango Adomo Mickevičiaus bibliotekos kieme – bet buvau nusiteikęs judriam maršrutui, margam festivaliui, kuriame ir smagiai pramoginių momentų, tikėtina, įsiterps: štai gundė Balkanaktis Halės turguje... Bet atsitiktinumo (?) kauliukas iškrito taip, kad blaškymosi neprireikė, paviršėlių godulys tapo sutramdytas, lengvos pramogos atsijotos.

Jau iš anksto pastudijavus internete mirgančius gundymus, buvo galima brėžtis savąjį maršrutą, o jį patikslinti pakeliui pasiėmus siūlomą programą-žemėlapi. Žinojau, kad mano pradžios taškas bus M. K. Čiurlionio (MKČ) namai, choro „Aidija“ koncertas – abiem „sudedamosioms“ esu neabejinga nuo seno: MKČ kultūros ir informacijos centro (glaudžiančio ir kambarį, kuriame mūsų genijaus gyventa) renginiuose dažnai lankausi, o Romualdo Gražinio vadovaujama „Aidija“ yra nuolatinė Thomo Manno festivalio Nidoje dalyvė (kaip aš – klausytoja ir žiūrovė).

Vakaras prasidėjo jaukiai – dar prieš šeštą, oficialiai visos „Kultūros nakties“ pradžia, Čiurlionio namų vadovas sėdo prie fortepijono ir, besirenkant klausytojams, tarsi pats sau grojo Čiurlioni... „Aidijos“ koncertas (su paskaitos tarpais trukęs valanda) buvo tikėtai puikus su netikėtumo momentais: vadovas Gražinis, trumpai taręs, kad koncertu pažymimas ir valseybės atkūrimo šimtmetis, stojo į choristų gretą, dirigavimą perleisdamas jaunimo trijulei – Muzikos ir teatro akademijos studentams G. Jurgučiu, M. Drūliai, N. Sidaugaitėi. Buvome įvesti (jaunuolio Adomo) į tautinio susipratimo radimąsi XIX–XX a. sandūroje, Tautinio Atgimimo realizavimą 1918 m. vasario 16-ąją, menininkų –

Hanuka Lohrengel prie savo „Verpimo ratelio“

tarp jų ir Čiurlionio (deja, užgesusio jau 1911 m.) – atsigręžimą į lietuviybę, pastangas ir kūrybą, ir visuomeninę veiklą patalkinti savos tautos sąmonėjimui, savarankumui. Tad ir klausėmės choro įkvėptai atliktų Čiurlionio harmonizuotų liaudies dainų, kitų kompozitorių kūrinių, galiausiai – Naujailio-Maironio perlo „Kur bėga Šešupė“.

Buvau įsidėmėjus, kad kiti rimti renginiai prasidės 8 val. v. (štai klasika ant Rotušės laiptų), kiti įsiziėbs 9 val. v. (kad ir Balkanaktis) ar net 10 val. v. (fortepijoninė muzika Lukiškių aikštėje). Tad turėjau valandos tarpą, kurį nutariau užpildyti pasižvalgymu po MKČ namų kaimynystėje, toje pačioje Savičiaus gatvėje paslaptinai glūdinčia, regis, tik tokiems renginiams atsiiveriančia Švč. Margelės Marijos Raminotojos bažnyčia, kurioje žadėtos įvairios parodėlės ir instaliacijos. (Po „Aidijos“ koncerto viena tos pačios lygos – žilagalvė – pažįstama, išgirdusi mano ketinimus, skeptiškai replikavo: bet ten viskas bus labai modernu...).

Traukė jau pati bažnyčios erdvė, tiksliau – erdvės, nes jų neįtikėtinais daug, (dabar) statinys keliaaukštis. Štai iš interneto išgriebta informacija: „1962 m. – bažnyčia buvo paversta daržovių ir mėsos sandėliu. Bažnyčios altorius buvo nugriautas, šventos patalpos paverstos sandėliukais ir įrengti tualetai, bažnyčioje įrengta pramoninio lifto šachta, sumontuotas pramoninis keltuvas, bažnyčios erdvė padalinta gelžbetoninėmis perdangomis į tris aukštus, šonuose įrengti laiptai, bažnyčios sienoje išmušta skylė ir įrengti

vartai, rūšio patalpose išbetonuotos grindys, rūsyje dalis langų užmūryta, o vietoje vieno lango įrengtos durys.

1991 m. – nuniokota bažnyčia grąžinta tikintiesiems, perduota Katalikių

mokytojų sąjungai, bažnyčioje įrengiama mobilus operatoriaus antenos [hm? – A. P.], vėliau bažnyčia perduodama Švietimo ir mokslo ministerijai, o 2017 metais perduodama Vidaus reikalų ministerijai.”* O augustijonų vienuolija bažnyčią pastatė XVII amžiuje.

Patalpos dar beveik tuščios – neskaitant meninių objektų, o į tuos – instaliacijas, koliažinius paveikslėlius ir pan. – smalsu buvo akį užmesti. Ilgėliau stabtelėjau ties „Verpimo Rateliu“, pristatomu kaip „medinė kinetinė skulptūra, sujungta suktukais ir stygomis atvaizduojančiomis nuolatos kintantį gyvybės ratą...“ Išties „peizažą“ išjudinančio įtaiso rankenėlę leista ir pačiam pasukti, o turint ūpo, buvo galima pakalbinti ir mielą anglakalbę autorę Hanuką Lohrengel...

Pakilus bene į trečią aukštą, jo milžiniška (nesuskaidyta) erdvė netikėtai atsivėrė būtent kaip bažnyčia – čia kabo ir Nukryžiuotasis, ties juo altorėlis; didžiulėj salėj ilgos eilės kėdžių... Pastebėjusi rengimąsi kažkam – ant žemės, tarsi atskiriant altorinę dalį, dėliotos degančios žvakės, žvilgtelėjau į pakeliui gautąją programą, ir aptikau naujieną (internete akis to nebuvo užkliudžiusi): „Bažnyčios skliautus apgaubs biblinės Dovydo psalmės, kurias grigališkojo choralo dermėmis lotyniškai giedos Vilniaus arkikatedros bazilikos choras ‘Schola Gregoriana Vilnensis’”. Išgirstą iš besirengiančiųjų žinia: taip, nuo aštuntos giedos, truks dvi su puse valandos, sutikau išgąstingai – ar ištersiu? – bet priėmiau kaip iššūkį, raginimą išsižadėti šio vakaro blaškymosi... Man, menkai teišmanančiai katalikiškas tradicijas, būtų ir čia pravertus paskaitėlė – bet negi pageidautum tris valandas viršijančios „programos“!..

Nukelta į 8 psl.

Giedamos Dovydo psalmės.

A. Petraitytės nuotraukos

Kai velnias akmenį nešė ir pametė

Ieva Marija Mendeikaitė

„Karpyti ritmai ir plyštančios stygos. Purvinos melodijos ir garso sienos. Sunkios natos, kreivi sapnai ir svajingi vaizdai. Keturių dienų, trys naktys ir beprotiškai beprotiškai gera muzika. Ekstremalus rokenrolas liepos 12–15 Anykščiuose.“ Taip apie Anykščių gamtoje, Dainavos slėnyje įsikūrusį roko muzikos festivalį kalba jame prieš tai buvę jo dalyviai. O šiais metais šis sunkiojo roko muzikos festivalis patraukė klausytojų dėmesį bei nustebino prieš tai buvusius plakatus pranokusiu oficialiu festivalio plakatu, kuriame šiais metais puikuoja velnias su didžiuliu Puntuko akmeniu rankose, iš pavydo taikydamas užmesti jį ant Šv. Onos bažnyčios. Šio plakato prototipą, kuris patraukė tiek daug lietuviškos muzikos mėgėjų akių, bus galima įsigyti festivalio metu prie visų pardavinėjamų meno dirbinių scenos.

Šiais jau dešimtmetį trunkančiais ir jubiliejinį skaičių spėjusiais pasiekti festivalio metais „Devilstone“ organizatoriai teigia, kad į festivalio programą jie įtraukė per visus dešimt metų kauptą patirtį, siekdami, kad Lietuvoje būtų kuriamas tikrai aukštos kokybės alternatyvios muzikos festivalių vieta, kurioje klausytojas galėtų klausytis muzikos, kuri yra iš tiesų aktuali jam bei atrasti sau patinkančias naujoves. Kadangi šis nuo 2009 m. vykstantis festivalis yra vienas iš pačių ryškiausių alternatyviosios muzikos renginių po atviru dangumi ne tik Lietuvoje, bet ir Baltijos šalyse, festivalio turinys žanrų atžvilgiu išliks įvairus, nors pagrindinė tematika bus rokenrolas. Festivalio programa taip pat išsiskirs tuo, kad šiais metais vykstančiame festivalyje bus galima išvysti tikrai daugybę klausytojui aktualių, pozityvių, aukštos kokybės muzikinių kūrinių, dėl kurių „Devilstone“ yra laukiamas savo ištikimųjų meniškios atmosferos mėgėjų ir fanų.

„Devilstone“ lankytojams pateiks ne tik muzikos ant keturių scenų, bet ir spalvų – festivalio menų zonoje „Masinė Hipnozė“ ir mieste. Kasmet festivalio erdvę papuosia jungtinė menininkų darbų paroda, kurios provokuojanti estetika atliepia festivalio dvasią. Parodos epicentre vyks atviros dirbtuvės, *body-paint* sesijos, šokio spektakliai ir ekstremalūs pasirodymai, kuriamos instaliacijos. Vienas svarbiausių meninių festivalio akcentų šiais metais – jau pristatyta žymaus ispanų menininko Joan Cornella paroda, kuri bus atidaryta viešojoje bibliotekoje liepos 13 d. 1 val. p. p. ir veiks iki rugpjūčio 13 d. Joan Cornella yra internautams puikiai pažįstamas iliustruotojas ir komiksų meistras, kurio kūryboje dominuoja siurrealistinis juodasis humoras. Be vizualaus turinio – jungtinės „Masinės Hipnozės“ parodos ir festivalio metu slėnyje kuriamų instaliacijų – menų scena pateiks šiuolaikinio šokio spektaklių ir ekstremalių kūno performansų. Programą atidarys jauna šokėja Valerija Gneuseva su šokio improvizacija „Migrena“. Specialų šokių būtent dešimtajam „Devilstone“ festivaliui kuria jau trečius metus savo pasirodymus čia rengiančios Sigitos Juraškaitės aštuonių šokėjų grupė. Šokių ir teatrą jungiantis VU Kinetinis teatras atliks šokio performansą „Dualai“.

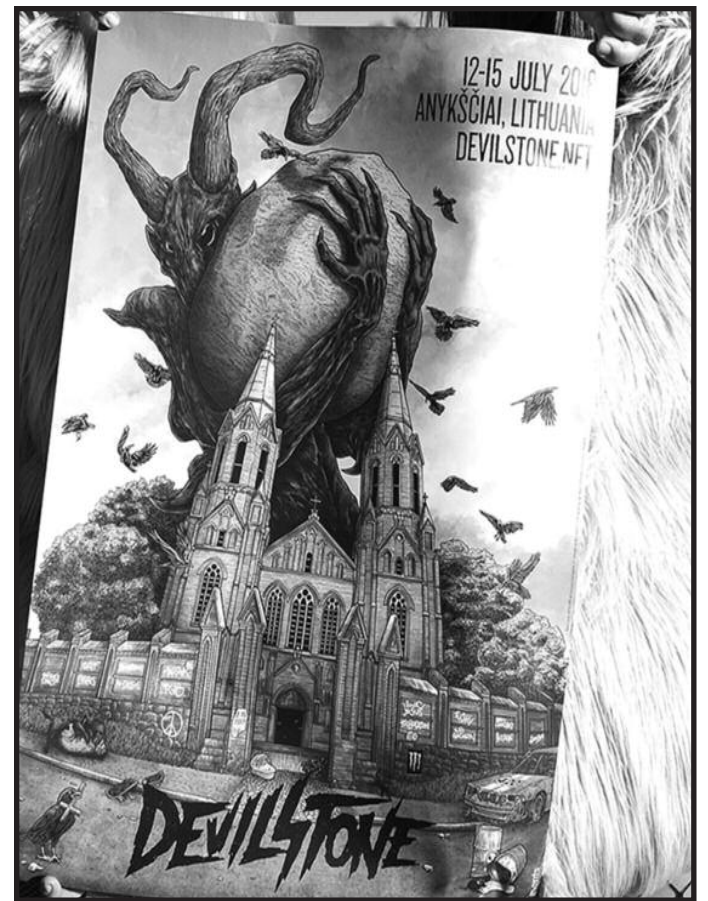
Taip pat šiais metais festivalis pristato pirmuosius 20 atlikėjų, kurių ketvirtadaliui teks kirsti Atlanto vandenyną. Pirmosios grupės reprezentuoja skirtingas ir aktualias instrumentinės muzikos kryptis. Dalis jų – pirmą kartą festivalio istorijoje. Tikriausiai vieni iš pagrindinių ir labiausiai laukiamų atlikėjų šios vasaros „Devilstone“ koncerte yra

kanadiečių grupė „Preoccupations“, kurie „post-punk“ ir art roką sumaišo ir susluoksniuoja taip, kad dėl jo galvas pameta gausybė jų gerbėjų visame pasaulyje. O šios grupės gyvų pasirodymų atsiliepimai taip pat kelia nuostabą, kadangi grupė nevengia maksimaliai suintensyvinti savo rokenrolinių kūrinių prado ir skambesio. Dar daugiau psichodeliškos bei elektronikos ir „darkwave“ muzikos festivalio metu bus galima išgirsti iš „The KVB“ bei Nyderlandų neopsichodelinio bliuzroko žvaigždžių „De-Wolff“, kurie atvyks su kūrinių iš jų dar tik pasirodysiančio albumo, norėdami įrodyti, jog vintažinis roko skambesys gali persiduoti šiuolaikiniam roko klausytojui lygiai taip pat tvarkingai, kaip ir tuomet, kai jie tik pradėjo savo kūrybinį kelią. Taip pat vienas iš festivalio naujųjų vardų ir tikras festivalio fenomenas bei visiškai naujas atradimas – sodrus „space“ rokas, kurį kuria švedų „Yuri Gagarin“, kartu su nesutramdomu ir itin pozityviu pankroku, kurį atlieka grupė „Tusku“ iš Nyderlandų.

Nuo pat festivalio pradžios „Devilstone“ vardas siejosi su kokybišku ir įvairiapusišku sunkiosios muzikos scenos garsu. Klasikinės metalo mokyklos frontą šiais metais laikys „black“ metalo grupės „Marduk“ dinamiškas, bet kartu ir melodingas kūrinių garsas, tačiau „Marduk“ bus ne vienintelė tokio muzikinio žanro grupė šių metų „Devilstone“ festivalyje. Į šią grupę panašių atlikėjų bus galima išvysti iš Amerikos atkeliavusių „SuBrosa“ pasirodymo metu, kurie savo naujausiu albumu „Tribulation“ pranoko patys save.

Na, o jeigu visai pritrūktų materialių šaltinių nuvykti į festivalio teritoriją, o badauti taip pat nesinorėtų, kaip ir kiekvienais metais, šią vasarą Anykščiuose vyksiantis festivalis „Devilstone“ kviečia savanoriauti iniciatyvų ir pozityvų jaunimą. „Devilstone“ pagrindinė komanda kasmet sustiprinama būriu savanorių, padedančių įgyvendinti festivalį nuo jo pradžios, įsikuriant Dainavos slėnyje, iki paskutinių akimirų, paliekant ištuštėjusią teritoriją su geriausiomis emocijomis ir įgytomis patirtimis, nemokamu maitinimu, naujomis pažintimis ir kitais savanoriavimo plusais. Tuo „Devilstone“ filosofija savanorių atžvilgiu skiriasi nuo kitų festivalių. Čia iš savanorių neimamas joks piniginis užstatas – visiškai jais pasikliaudami ir motyvuodami vidine organizacine kultūra, organizatoriai skatina jų iniciatyvą ir atsakingą bendradarbiavimą.

„Devilstone“ savanoriams neskiriamos tokios užduotys, kaip tvorų statymas, šiukšlių rinkimas ar budėjimas nustatytomis valandomis tam tikruose

Festivalio plakatas

postuose. (Šiuos darbus atlieka žmonės, gaunantys už tai pelnytą atlygį). Tuo tarpu savanoriams atitenka, viena vertus, kur kas sudėtingesnės užduotys, reikalaujančios atsakomybės, organizuotumo, sprendimų priėmimo, iniciatyvos, motyvacijos ir pozityvaus požiūrio. Kita vertus, būtent taip įgaunama naudinga patirtis ir praleidžiamas prasmingas laikas pačiame festivalyje – siekiant bendro rezultato. Taip pat tai yra puiki galimybė susipažinti ne tik su grupės muzika, bet ir su pačia muzikos vadyba, suprasti, kaip viskas veikia „iš vidaus“, o jeigu savanoris yra netgi labai atsakingas ir nuovokus – pradėti bendradarbiauti su festivalyje grojančiomis grupėmis ir galbūt netgi pavaduoti ar organizuoti kitus jų renginius mieste ar už jo ribų.

„Devilstone“ savanorė Rasa teigė: „Dalyvavimas patenkinio ir netgi perkopė visus lūkesčius – garbė bendrauti su grupėmis, užsiimti darbu, kuris duoda geros patirties. Nuostabu pažinti naujus veidus, kurie kelias dienas tampa dešimties rankomis ir kojomis, kaip ir mes jų – štai kur komanda! Žinoma, jaučiamas nuovargis ir laiko stygius, bet viskas daugiau ar mažiau suderinama. Savanoriauti ir matyti festivalį iš vidaus yra kur kas įdomiau!“ □

Vitalija Bogutaitė

Atkelta iš 3 psl.

Iš tiesų Vitalijos Bogutaitės rami, harmoninga, tačiau ne sentimentali, ne melodramatinė poetinė kalbėsena liudija ir tam tikrą kultūrinę bei žmoniškąją laikyseną:

*Kai ateis laikas
išsiruosti kelionėn,
išsiplėšiu paskutinį
knygos puslapį,
protėvių žemėlapi,
mano kelrodį.*

*Išeisiu iš savęs
ir paliksiu kūną
tobulai mirčiai.
Iš akių išskris
pasąmonė išsiperėję taikos
balandžiai
ir sparnais kapodami orą
parnės rūtų šakelę.*

Autobiografijoje Vitalijos Bogutaitės veiklą apibūdina žodžiai: poetė, mokytoja, chemikė, kristalografė. „Mane domino gamtos mokslas. Gimnazijos suole pradėjau rašyti“. Pomėgis – kelionės. 1972 m. buvo pirmas sugrįžimas Lietuvon. Tai buvo žvilgsnis į paliktus namus jau suaugusio žmogaus akimis. Dramatiškas buvo pirmasis sugrįžimas, tikra trauma! <...> Visuomet miela sugrįžti.“

Vėl buvo sugrįžta 2018 m. birželio 6 d., kai Marijos ir Jurgio Šlapelių muziejuje vyko Vitalijos Bogutaitės kūrybos vakaras „Nedingsta paliktas džiaugsmas...“ Vakare dalyvavo poetė Vitalija Bogutaitė, literatūrologė doc. dr. Žydronė Kolevinskienė, aktorė Dalia Rasa Jankauskaitė. Muzikavo saksofonistas Vytautas Labutis. Šis vakaras – tai dalis tęstinio projekto „Išėjusiems sugrįžti“, kuris skirtas išėjusių literatūriniam palikimui aktualizuoti. Šiuo projektu siekiama priminti, pagarsinti ir pasidžiaugti lietuvių išėjusių kultūros lobynu. Simboliška, kad Marijos ir Jurgio Šlapelių muziejuje šiuo metu eksponuojama lietuvių kilmės dailininkės iš Kanados – Snaigės Šileikos instaliacijų paroda „Reliktai“, kuri taip pat surengta pagal muziejaus projektą „Išėjusiems sugrįžti“. Dviejų lietuvių kūrėjų (iš JAV ir iš Kanados) susitikimas po Šlapelių namo-muziejaus stogu. Lietuviškas identitetas, lietuviška savimone, taisyklinga lietuviška kalba ir kūryba, ir gyvenimai, skirti lietuvių kultūrai saugoti bei puoselėti. □

Apie rododendrus prie Tado Ivanausko vasarnamio pasakoja Gintas Stašaitis, Tado Ivanausko Obelynės darbuotojas Laimutės Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Obelynės parko įdomybės

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Profesorius Tadas Ivanauskas Obelynės parką – aštuonis hektarus – įsigijo 1920 m. išsimokėtinai. Parko prieangyje – amerikinė didžialapė liepa, prie kurios jis pats yra prisilietęs (įskiepij atsivežė nuo Musteikos km). Tadas Ivanauskas į parką atvažiuodavo savaitgaliais (gyveno ir kurdavo Kaune). Ten buvęs ir paukštynas su bokšteliu: jame laikė antis, žąsis, fazanus. Kitoj pusėj – rūkykla, šalia – ūkvedžio namelis, kuriam anas gyvenęs su šeima, ardavo, kasdavo, inspektuodavo. Vėliau, 1950 m., čia buvęs medelynas augino obelaites ir jas platino po visą Lietuvą.

Parko dešinėje – didžiosios (1923–1924 m.) tujos, kairėje – vakarinės tujos. Čia auga graikinis riešutmedis su žiedynais (dėl riešutų voverės pešasi), raudonlapis šermukšnis, šermukšnių alėja, įkurta Tado Ivanausko žmonos iniciatyva. Iš kitos pusės – lazdynų alėja, gražuolė baltaziedė akacija. Profesorius mėgo spygliuočių medžius (vien maumedžių buvo 300). Obelynėje auga septyniolika dešimtmetė obelis, įvairių formų tujos, juodoji pušis (tiesa, ji baigia savo būvį, jai netinka čionykštis dirvožemis), baltkamienė pušis (jos kankorėžiai renkami Kalėdų puokštei), gyvatšakės

Didžialapė liepa, kažkada sodinta Tado Ivanausko.

forma, kolonų formos ažuolai, kaip žvakės šauną į dangų. Tokie užauga, kai kolonų forma iškiepijama į paprastą ažuolą. Kai lankėmės, pražydo geltonžiedis kaštonas: jo kaštoniukai mažiau dygliuoti nei įprasto kaštono. Bekečio ažuolo (įtrauktas į Raudonąją knygą) gilės neturi koto. Prieiname liepą, kurią iškalė (suvarpė tarsi kulkomis) genys, nemokamas sanitaras, pagydes nuo vikšrų.

Medžių žievių įvairovė: bukas, eglė, maumedis, skroblas, klevas, ieva... amūrinis kamštenis (iš jo kamščius darydavo, jo lapai – kaip uosio). Sibirinis maumedis – šalia pūkenio. Turkinio riešutmedžio (lazdyno) labai kieti riešutai, jų net voverės negraužia (lukštenti gali tik su plaktuku).

Prie vasarnamio, kuriame Tado Ivanausko muziejus (čia ne taip jau seniai buvo filmuojamas A. Juozėno filmas „Pelėdų kalnas“) – didžiuliai rododendrai. Kai prof. Tadas Ivanauskas mirė (1970 m.), jie buvę dar maži. Tado Ivanausko žentas Algirdas Baltuškevičius rodo profesoriaus baldus, knygas, medžioklės trofėjus, pasakoja anekdotus iš jo darbo su studentais laikotarpio. 1952 m. profesorius buvo iškviestas iš paskaitų, nes visus pasveikinęs su Velykomis. Informatoriai nulėkė pas rektorių Januškevičių – visa laimė, pastarasis nemėgęs informatorių.

Tadas Ivanauskas buvęs plačios erudicijos: jį domino ir gyvūnijos, ir augalijos pasauliai, turėjo puikią atmintį – būdamas 88-erių, skaitė paskaitą. Jo gyvenimo *motto* – Visą savo gyvenimą ir darbą pašvenčiau Lietuvai. „Šiandien jis labai stebėtušis, kad jaunimas iš Lietuvos išvažiuoja“, – sako Algirdas. Šalimais auga paties profesoriaus sodintas dviskiautis ginkmedis: nei prie spygliuočių, nei prie lapuočių nepriškiriamas, archaiškiausias, buvo manoma, kad išnykęs. Ar muziejuje ir parke daug lankosi smalsuolių? Dažnai moksleiviai atvažiuoja: juk su vienu lankytojo bilietu galima nemažai muziejų (be Obelynės, dar Juškų, Raudondvario dvaro, Technikos padargų muziejus) apeiti. □

Kultūros kronika

Tarptautinis muzikos ir edukacijos projektas „Hanzos kelias: muzikinė kelionė po bendrą praeitį“, kurį šiais metais šešiose Europos šalyse įgyvendina senosios muzikos ansambliai „Canto Fiorito“ (Lietuva) ir „Musica Antiqua Salzburg“ (Austrija) jau apsilankė Rostoke, 38-osiose tarptautinėse Hanzos dienose. Birželio 21 dieną Rostoko muzikos ir teatro akademijos Vargonų salėje įvyko pagrindinis koncertas, kuris buvo gyvai transliuojamas per specialią programėlę „ERP Live“ ir pasiekė klausytojus įvairiose pasaulio šalyse. Koncertą papildė vaizdo projekcija su XVI–XVII a. istoriniais Hanzos miestų vaizdais ir vaikų bei jaunimo meno kūriniais, sukurtais remiantis istoriniais šaltiniais. Specialiai parengtoje koncertinėje programoje pristatomi XVI–XVII a. kompozitoriai iš Hanzos šalių nuo Anglijos iki Baltijos kraštų.

Lietuvių prozininkė, eseistė, filosofė ir vertėja Dalia Staponkutė dalyvavo Tarptautiniame literatūros festivalyje Varšuvoje „Big Book Festival“. Po susitikimo su literatūros festivalio „Big Book Festival“ dalyviais Dalia Staponkutė susitiko su Lenkijos Lietuvių Bendruomenės atstovais. Lietuvos Respublikos ambasadoje įvyko diskusija „Gyvename pasaulyje kaip lietuviai“. Birželio 27 d. Vroclavo knygyne „Tajne komplety“ įvyko Dalios Staponkutės kūrybos vakaras „Kalbinės trajektorijos: tarp Baltijos ir Viduržemio periferijų“.

Kultūros naktis

Atkelta iš 6 psl.

Arkikatedros grigališkajam chorui šis vakaras, manau, irgi tapo kantrybės, net nuolankumo išbandymu. Zujančių pirmyn atgal netrūko, daugelis tik trumpam prisėsdavo pažiūrėt paklausyt egzotikos, štai – kelios moterys ir keli vyrai tamsiais vienuoliškais aprėdais, susėdę vieni prieš kitus, gieda monotonišką litaniją, tai viena(s), tai kita(s) pakyla soliniam intarpui (pradėta giedoti atsistojusi)... O dar – kone performansu šias religines apeigas paversdavo staiga pasigirsdavęs garsus klegešys, net juokas – mat vaikštinėtojai ne tik tyliai įeidavo-išeidavo pro priekines duris, prieš ratu susėdusius giedotojus atvertas, bet ir šurmuliuodami – patys, matyt, nieko nenučiuokdami – nusileisdavo nišiniai laiptais salės gale iš kažkokių palėpinių aukštumų; galiausiai galiniai įėjimai organizatorių, matyt, buvo blokuoti, jomarkinių efektų nebepasigirsdavo.

vo. O aš be reikalo baiminausi to begalinio ilgumo – būtent palaiptams šis skaidrus, bet monotoniškas giedojimas įtraukė savo paslaptį, bet nujaučiamu Dievo šlovinimu... Nors ir blaškomu žemiškosios sumaišties...

Po choralo nebebuvo ko svarstyti – grįžau prie Čiurlionio namų, kurie savąją Kultūros naktį žadėjo užbaigti Zubovo skambinamais Čiurlionio kūriniais. Labai tiko man tas Kultūros nakties ratas, prasidėjęs ir užsibaigiantis tame pačiame taške. Paėjęs tuos keliolika metrų nuo bažnyčios, patyriau, kad klausytis pianinu iš paties Čiurlionio kambario skambinamų kūrinių siūloma gatvėje – čia, šoninėje gatvelėje prieš atvertą langą buvo sustatytos kėdės, ant vienos ir įsikūriau. Į romantiškai sukauptas Čiurlionio pjeses irgi išterpdavo smagumo šurmuly – Savičiaus gatvė, užtvirta transportui, tapo ištisa kavine – bet juk tokia ir yra ta Kultūros naktis: marga, siūlant savas nišas, bet neleidžianti neįveikiama siena atsiverti...

* <http://alkas.lt/2017/09/13/vilniaus-sv-mergeles-marijos-ramintojos-baznycia-vel-atveria-duris-lankytojams/> □